

ERASMUS LÆTUS' *RES DANICÆ* (1574)

En Danmarkshistorie i lyset af Syvårskrigen

Af Karen Skovgaard-Petersen

Erasmus Lætus' Res Danicæ (1574), a History of Denmark in the light of the Nordic Seven Years War: In 1570, the Nordic Seven Years War between Denmark and Sweden ended. Four years later, Erasmus Lætus published his Res Danicæ, a history of Denmark in Latin hexameters. This paper argues that the poem expresses the official Danish view of the Danish-Swedish relationship after the war. Since a prohibition against defamatory writings had been laid down in the peace treaty, Lætus had to treat Sweden respectfully. Still, he insists that the Swedish king bore the blame for the outbreak of the war. He also rejects several points in Johannes Magnus' violently anti-Danish History of Sweden. Indeed, his Res Danicæ should also be seen as an attempt to match Magnus' influential work.

Indledning

Den danske latindigter Erasmus Lætus (1526-1582) efterlod sig i manuskript en stor skildring – hans eneste kendte prosaværk – af Christian IVs fødsel og dåb. Det er en øjenvidneskildring, som Lætus skrev hen over sommeren 1577, umiddelbart efter at begivenhederne havde fundet sted. Her beretter han naturligvis i detaljer om den kirkelige handling, dåben selv, i Vor Frue Kirke. Det kongelige optog går ud af kirken, fortæller han og fortsætter: "Da de havde forladt kirken klang basunerne. De gik ud gennem vestrindene, der vender ud mod mit hus, et hjørnehus på gaden lige udenfor, som jeg har købt for den belønning kongen hædrede min *Res Danicæ* med. Kongens svigermor satte sig i en vogn med det nydøbte barn, de fyrstelige steg til hest, og kvinderne, adelen og hele flokken af tjenestefolk vendte tilbage til slottet ..." ¹

Her får vi altså at vide at Lætus modtog et anseligt beløb fra sin mæcen, Frederik II, for et litterært værk, *Res Danicæ*, nok til at kunne købe sig et hus. Det er en slående passage, i hvert fald for en moderne læser. Her, umiddelbart efter beretningens teologiske højdepunkt, barnets dåb, indskyder Lætus denne private oplysning om sin egen bedrift, digtet *Res Danicæ* – og om sit eget tætte forhold til kongen.

Men hvad var det for et værk, dette *Res Danicæ*, der indbragte sin forfatter en sådan erkendtlighed? Det vil jeg forsøge at skitsere i det følgende. Der er næppe tvivl om at Lætus regnede det for sit hovedværk, og

¹ Lætus ed. 1992, s. 215.

den klækkelige belønning han modtog, antyder at Frederik II var af samme opfattelse.

Først et par ord om forfatteren selv.² Han tilhørte den første generation af lærde danskere efter Reformationen. Han blev født i 1526 i nærheden af Grenå. Det lykkedes ham at komme til at studere på Københavns universitet, og i 1554 blev han udnævnt til *professor pædagogicus*. Det var det lavest rangerende professorat, og fire år senere avancerede han til at blive professor i dialektik. Nu var det fineste professorat, det teologiske, inden for rækkevidde. For at opnå det måtte han imidlertid først studere et års tid hos Melanchthon i Wittenberg og dermed modtage den endelige teologiske blåstempling. Fra 1559 var han professor i teologi i København.

Samtidig fulgte han også en poetisk løbebane, og det førte til at han blev adlet af Frederik II i 1569. Denne adling var en af kongens markante kulturpolitiske initiativer i årene omkring 1570. Der kan ikke være tvivl om at Lætus herved udnævntes til hofdigter. Ganske vist taler udnævnelsesbrevet blot generelt om den "troskab og villig tjeneste" som Lætus hidtil har udvist over for kongen og som han formodedes at ville udvise i fremtiden.³ Men Lætus' omfattende og kongeforherligende litterære produktion i de kommende år peger så afgjort på at han nu nød status som hofdigter. Han udgav i årene 1573-74, på en rejse rundt i Tyskland, Schweiz og Italien, hele seks store latinske digte, blandt dem *Res Danicæ*. Digtene handler om meget forskelligt, men fælles for dem er at Danmark fremstår som en mægtig og blomstrende nation, solidt forankret i den lutheranske protestantisme og med en urgammel og glørværdig historie. Det er landets situation umiddelbart efter Syvårskrigen Lætus skildrer. Nu hersker fred og velstand. Alt taler for at såvel rejsen som digtenes indhold var planlagt, i hvert fald i grove træk, i samråd med den danske regering.

Indholdsoversigt

Billedet af et land i blomstring og et land med en lang og glørværdig historie, er særlig tydeligt i det længste af Lætus' digte, det store nationale epos *Res Danicæ*, trykt i Frankfurt am Main i 1574. Her står Danmarks historie nemlig i centrum. Digtet beretter om den danske historie fra de ældste tider – Noah og hans sønner – og frem til Frederik II's bryllup i 1572. *Res Danicæ* er skrevet i det klassiske episke versmåål heksameteret. Værket er inddelt i elleve bøger og omfatter i alt omkring 14000 heksametre. Det handler som sagt om Danmarks historie fra de ældste tider og frem til Lætus' egen tid. Allerede midtvejs, i løbet af femte bog, er vi imidlertid nået til Lætus' barndom, nemlig Grevefejden i de tidlige 1530'ere og derefter Reformationen. Sjette bog handler om Syvårskrigen. De fire næste bøger (7-

² Den grundlæggende Lætus-biografi er skrevet af H.F. Rørdam. Den indgår i Rørdam 1869-77, II, s. 462-86. En moderne fremstilling, baseret på Rørdam men med mere vægt på Lætus' litterære virke, foreligger i Lætus ed. 1992, s. 9-22.

³ Kongens åbne brev om Lætus' optagelse i adelsstanden, dateret 29. april 1569, er gengivet i Rørdam 1869-77, IV, s. 218.

10) fortæller om det kongelige bryllup, og den sidste, den ellefte, samler nogle centrale temaer op – det skal jeg vende tilbage til.

Digtet var i første omgang tænkt som et hyldestdigt i anledning af Frederik IIs bryllup i 1572. Lætus oplyser i sit forord, dedikationsbrevet til Frederik II, at kongen havde bedt ham skrive et sådant hyldestdigt, men at han ikke nåede at blive færdig. I stedet udvidede han så konceptet og skrev en hel danmarkshistorie. Han giver ikke nogen eksplicit grund til denne udvidelse, men det er næppe forkert at se forholdet til Sverige som et helt afgørende moment.

Situationen efter Syvårskrigen

Syvårskrigen mellem Danmark og Sverige var netop overstået. Efter en blodig krig, som især blev udkæmpet i Skånelandene, gik de to parter med til at lade krigen afgøre ved forhandlingsbordet, under udenlandsk mægling. I den situation er det ikke sejrherren der skriver historien, men historieskrivningen der skaber sejrherren. Hver af de to parter måtte nu efter krigen være interesseret i at få deres version af begivenhederne knæsat. Imidlertid stod det ikke de to tidligere fjender frit for at offentliggøre beretninger om krigen efter forgodtbefindende. Der indgik nemlig i fredstraktaten 1570 et forbud mod stridsskrifter mellem de to lande. Begrundelsen var at den slags skrifter i høj grad havde bidraget til fjendskabet, både før og under krigen.⁴ Forbuddet blev efter alt at dømme taget alvorligt i begge lande. Fra Sverige kender jeg ikke til nogen forsøg på skildre Syvårskrigen lige efter dens afslutning (men vil ikke udelukke at det findes). For Danmarks vedkommende kan man imidlertid pege på flere værker som omtaler krigen, beklager den og udtrykker særlig fortrydelse over den skadelige virkning stridsskrifter kan have. Det kunne man jo godt gøre uden at fornærme svenskerne.

Først og fremmest kan hele Lætus' poetiske raptus efter Syvårskrigen ses som en lancering af Danmark som en stor og blomstrende nation efter krigen. Og her spiller *Res Danicæ* naturligvis en særlig rolle.

Som man vil forstå, går jeg ud fra at Lætus udtrykker synspunkter han har fået besked på at fremføre fra regeringskredse. Det gør jeg først og fremmest fordi Lætus netop var blevet adlet. Som ovenfor nævnt, kan der ikke være tvivl om at han skulle tjene den danske konge med sin poesi. Hvad *Res Danicæ* angår, mener jeg at digtet kan betragtes som det danske forsøg på umiddelbart efter at skrive historien om krigen og om det dansk-svenske naboskab gennem tiderne – og samtidig undgå at fornærme Sverige. Det er en balancekunst som Lætus udøver gennem det meste af værket.

I den forbindelse er det værd at bemærke at Lætus markerer sit tætte forhold til kongen fra først til sidst. Digtet er dediceret til Frederik II, og i forordet tilkendegiver Lætus at han har skrevet det på opfordring af kongen, og han drager en parallel mellem sit forhold til kongen og de romerske

⁴ Fredstraktaten er udgivet i Laursen 1905-12, II, s. 233-60.

digtere Vergils og Horats' forhold til Kejser Augustus – en smigrende sammenligning for digter såvel som for konge, og iøvrigt ganske gængs i tiden. Lætus præsenterer sig fra første færd som Frederik IIs særlige digter. Denne tydeligt markerede forbindelse gør *Res Danicæ* til en slags officielt udsagn om Danmarks historie og landets nuværende tilstand. Det er rimeligt at se *Res Danicæ* som udtryk for et regeringsønske. Man ønskede i den danske regering at Danmarks historie, og især den nyeste, skulle fortælles, og naturligvis at den skulle fortælles på en helt bestemt måde. Og nu kommer vi til det centrale punkt, forholdet til Sverige.

Syvårskrigens optakt i *Res Danicæ*

Syvårskrigen er som sagt den umiddelbare baggrund for *Res Danicæ*. Den var blevet udkæmpet i årene 1563-70 efter årtiers kold krig mellem Danmark og Sverige.⁵ Det var ikke længe siden Kalmarunionen var blevet opløst, det skete i 1523, og den havde man fra svensk side, under den nye konge Gustav Vasa, travlt med at lægge afstand til, dansk-domineret som den havde været. En vigtig faktor i krigsudbruddet 1563 var faktisk at Danmark fra engang i 1540erne var begyndt at føre de tre kroner i sit rigsvåben. Det så man fra svensk side som en provokation, som et erklæret ønske om at genskabe Kalmarunionen, for de tre kroner havde dengang været det heraldiske symbol på unionen. At krigen så brød ud i 1563 havde flere årsager – blandt andet uroligheder i Livland hvor både danske og svenske tropper forsøgte at erobre områder.

I *Res Danicæ* når Lætus som sagt frem til krigen midtvejs i værket, i begyndelsen af sjette bog. Et hovedpunkt er at vise at Danmark, og Frederik II, ikke var den aggressive part i krigen. Det var lidt af et kunststykke Lætus her skulle udføre, for faktisk var det Frederik II der erklærede krigen. Det kan Lætus ikke komme udenom, og derfor skal der nogle krumspring til for at gøre det klart at Erik XIV, den nye svenske konge, Gustav Vasas søn, var aggressoren.

Vi følger krigens optakt (s. 266ff). Erik XIV sender to gesandter til København der, i en venlig tone, dels beder Frederik overveje at Gotland jo rettelig er svensk, dels anmoder ham om at holde op med at føre de tre kroner i det danske våben. Frederik svarer at intet ligger ham mere på sinde end fred. De spørgsmål de rejser, kræver imidlertid nærmere overvejelse og han vil sende gesandter tilbage med svar. Men i sit stille sind, hører vi, er han stærkt bekymret. Erik er tydeligvis ude på at udæske ham ved at tage dette spørgsmål om Gotland op som deres to fædre ellers var kommet til enighed om. Hans grådighed er åbenlys. Men Frederik skjuler sin bekymring og taler mildt og opmuntrende til sine rådgivere. Lidt senere ankommer et nyt svensk gesandtskab, betydelig mere truende i sin adfærd og nu også med ønske om at tage emnet Skåne op. Kongen er ikke længere i tvivl om sin svenske kollegas krigeriske hensigter, men sender dog alligevel

⁵ Det moderne standardværk om Den Nordiske Syvårskrig er Jensen 1982.

Corfitz Ulfeldt til Stockholm for besindigt at forklare at disse spørgsmål om Gotland, Skåne og de tre kroner jo er fastlagt i de gældende aftaler. Erik XIV svarer at han ikke er bundet af de gamle aftaler. Han kræver Gotland nu, og de andre sager må siden tages op. Lætus beskriver ham nu som en umådelig talentfuld og smuk mand (der i den henseende kun overgås af Frederik II) – men skæbnen straffer ham for hans arrogance.

Mens Corfitz nu rejser hjem med uforrettet sag, ankommer endnu et svensk gesandtskab til København, under ledelse af Sten Eriksson (s. 276ff). De forklarer at de er på vej til Tyskland og ikke har tid til at hilse på kongen. Johan Friis, den danske kansler, beder ham vente på kongens tilladelse. Sten bliver rasende, og Friis får mistanke om at hans ærinde i Tyskland ikke tåler dagens lys. Sten prøver at flygte fra byen, men bliver standset, og mændene forhindrer hans videre flugt ved at slå hans hest ned. Denne episode var i svensk propaganda tværtimod blevet brugt til at demonstrere at danskerne på dette tidspunkt var fast besluttet på at gå i krig og end ikke afholdt sig fra at overtræde folkerettens bestemmelser og holde gesandter tilbage.⁶

Hos Lætus hører vi nu at Corfitz Ulfeldt vender tilbage fra Sverige med de dårlige nyheder om Eriks uvenlighed (s. 282), og Frederik erklærer sin uvilje mod at gå i krig. Ulfeldt glæder sig til gengæld over at Sten er blevet fængslet, for han var blandt dem der tilskyndede Erik til at gå i krig – og Ulfeldt kan bekræfte at Sten havde et fjendtligt formål med sin rejse, selv om påskuddet var at han skulle fri på den svenske konges vegne til Philip af Hessens datter. Frederik forklarer nu rigsrådet at svenske skibe gør havene utrygge og at andre lande har appelleret til ham om hjælp. Frederiks modvilje mod krig er ikke til at tage fejl af. Men målet er fuldt da svenskerne opbringer et af danskernes skibe. Nu ser Frederik ingen anden udvej, som han forklarer sit rigsråd, end at erklære krigen (s. 288). Men læseren er ikke det mindste i tvivl om at den egentlige aggressor var Erik XIV.

Som det vil være fremgået, skildrer Lætus krigsudbruddet ganske detaljeret. Det fylder lige så meget som resten af krigen. Men hvordan kan han gøre det så sort-hvidt som han gør – uden at gå over stregen og kritisere svenskerne mere end Stettin-traktaten tillod? Her var han hjulpet af den interne udvikling i Sverige. Sagen var at Erik XIV ikke længere var konge af Sverige ved Syvårskrigen afslutning. Det var derimod hans bror Johan III, som havde sørget for at få Erik afsat og fængslet i 1568. Denne begivenhed hylder Lætus som et retfærdigt og nødvendigt indgreb mod tyrannen (s. 310-11). Og i Lætus' optik førte Johan sit land direkte til forhandlingsbordet. Der gik ganske vist over to år fra hans magtovertagelse til freden i Stettin, og i mellemtiden nåede Johan at forkaste det første fredsforslag fra 1568 fordi det tog for stærkt hensyn til danske interesser. Lætus' fremstilling er tydelig beregnet på at takkes den nuværende svenske

⁶ Erik XIV ved. 2003, s. 142-43.

konge, hvis egen propaganda mod Erik, den afsatte bror, stemte udmærket overens med Lætus' billede. *Res Danicæ*s fordømmelse af Erik tjente derfor det dobbelte formål at understrege Danmarks uskyld i krigsudbruddet og hylde Johans magtovertagelse.

Den ældste historie i *Res Danicæ*

At Lætus er opmærksom på forbuddet mod stridsskrifter, kommer også tydeligt frem på anden vis. Han har nemlig travlt med at fordømme de mange stridsskrifter – *famosa scripta* er den almindelige betegnelse i tiden – der florerede før og under krigen og som, med en tilbagevendende metafor hos Lætus, bar ved til krigsbålet. Derved fremstår han selv som en fredens fortaler, og det er naturligvis vigtigt. Men nok så vigtigt er at han får stemplet de stridsskrifter der var blevet publiceret før og under krigen, som upålidelige. Og det havde man fra dansk side en særlig interesse i, for det største og mest indflydelsesrige af dem var svensk. Det var Johannes Magnus' store latinsprogede Sverigeshistorie. Den var udkommet første gang i 1554 og igen i 1558. Det er et værk der giver svenskerne en gotisk forhistorie tilbage til Noah selv og samtidig er gennemsyret af foragt for alt dansk. Forfatteren, den katolske ærkebiskop Johannes Magnus, skrev værket omkring 1530, dvs. ikke længe efter opløsningen af Kalmarunionen, og den antipati der herskede i ledende svenske kredse mod den dansk-dominerede union, har i høj grad præget hans syn på Danmark.

Magnus' værk havde vakt postyr i danske regeringskredse, hvor man var meget bekymret over rygter om værkets popularitet i udlandet. Historikeren Hans Svaning, der allerede var i gang med at skrive en ny Danmarkshistorie efter aftale med den danske regering, fik ligefrem besked på at udfærdige et egentligt modsvar, og heri gendriver han punkt for punkt nogle af de uhyrlige beskyldninger mod Danmark og danskere som findes hos Johannes Magnus.⁷ Og Svanings Danmarkshistorie kom – så vidt vi kan bedømme ud fra det vi kender til den i dag – i høj grad til at tage farve af Magnus' værk. Det var Svaning om at gøre at give Magnus svar på tiltale.⁸

Og nu, efter Syvårskrigen, har Lætus også travlt med at tage afstand fra Magnus' påstande. *Res Danicæ* skal givetvis også ses som et svar på den store Sverigeshistorie. Det er især tydeligt for den ældste histories vedkommende. Også Lætus begynder med Noah og hans umiddelbare efterkommere, goterne. Men Lætus lader dem slå sig ned i Skåne – hvorved de altså, med 1500-tallets briller, måtte anses som danske forfædre. Vi følger så goternes vandringer og tapre krige i det sydlige Europa, altså indtagelsen af Rom i 410.

⁷ Den grundlæggende behandling af Svanings Gendrivelse og omstændighederne ved dens trykning, er Ilsøe 1972.

⁸ Herom i Skovgaard-Petersen 2002, s. 95-104 og 310-14. En ny udgave og oversættelse af de bevarede dele af Svanings Danmarkshistorie er under udarbejdelse af Peter Zeeberg.

Men i tredje bog forandrer synsvinklen sig. For nu kommer cimbrerne ind i billedet. Og Lætus påviser så forskellen mellem de rastløse gotere og de besindige cimbrere. De var flygtet fra de grusomme skythere – og skytherne er hos Johannes Magnus beslægtet med goterne og dermed med svenskerne – og de slog sig nu ned på det der siden blev kendt som de danske øer. I forening med endnu et folk, danerne, valgte de fredselskende cimbrere deres første konge Dan, fordi de følte sig truet af saxerne og især af goterne. Presset fra goterne tvinger danerne til at drage til Italien, og vi hører så om cimbrernes kampe mod Marius omkring 100 f. Kr. (kronologien er lidt springende her).

Det er en urtid der er konstrueret i polemisk dialog med Johannes Magnus. Skildringen af valget af den første konge Dan som et værn mod de aggressive gotere er et svar på Magnus' maliciøse historie om Danmarks oprindelse. Den går ud på at goterne smed de forbryderiske elementer i deres ellers idylliske samfund ned på de ubeboede småøer syd for Sverige, hvor de så efter nogen tid vælger en leder, Dan, og naturligvis er underlagt det gotiske rige.

Det tager Lætus direkte afstand fra. Danerne slog sig først ned blandt goterne, men blev snart fordrevet, og derpå opdyrkede de det nuværende Danmark: "Heraf" siger Lætus, "opstod den historie som Magnus har udbredt så vidt, at forbryderne blandt goterne blev fordrevet til det der nu er Sjælland" (s. 138) – og han fortsætter med at beklage den slags bagvaskelse der kun spreder had og ødelægger gode forhold, altså generelle overvejelser der tydeligt sigter til Johannes Magnus' indflydelse i hans egen tid. Så her lykkes det ham at tegne et diskret, men utvetydigt billede af urgotisk aggressivitet og cimbrisk-dansk fredsommelighed – samtidig med at han tager afstand fra Magnus' løgne med al deres krigeriske potentiale.

Også fra en anden front angriber han Magnus' skildring af den tidlige historie. Den svenske historiker udviser nemlig et forbløffende detaljekendskab til disse generationer umiddelbart efter syndfloden. Ikke blot kender han navnene på de gotiske konger i ubrudt rækkefølge, han er også i stand til at datere deres regeringsperioder med antal år regnet fra syndfloden. Her har Lætus let spil. Ædrueligt understreger han gang på gang at disse ældgamle tider ligger hen i mørke, at vor viden er yderst beskedent og hviler på gamle indskrifter. Det er direkte uhæderligt, erklærer han med adresse til Magnus, at give sig af med nærmere tidsangivelser. Lætus er den nøgterne historiker – og samtidig altså selv i stand til at fordele sort og hvidt i sin skildring af de fjerne gotere, cimbrere og daner.

Skåne, Johannes Magnus og *Res Danicæ*

Når man fra dansk side var så vred over Magnus' historie og anså den for en medvirkende årsag til krigen, så skyldtes det naturligvis ikke kun Magnus' hån over for alt dansk i en fjern fortid – selv om man bestemt ikke skal underkende betydningen af det. Blandt de gennemgående temaer hos Magnus er Skånes rette tilhørsforhold, som naturligvis er svensk. Grænsen

går ved Øresund, erklærer han allerede i den indledende geografiske oversigt. Her ligger Magnus helt på linje med Erik XIV – ja, den svenske konge var givetvis påvirket af Magnus' historie på dette som på mange andre punkter. For Skånelandene indgik nemlig i de svenske krav før og under Syvårskrigen, og den ideologiske ammunition hertil leverede Johannes Magnus.

Når Lætus så i *Res Danicæ* gør meget ud af at fremhæve Skåne som et keredansk område, er det naturligvis en reaktion på Magnus og på de nylige svenske krav. Nu medførte Syvårskrigen jo ingen territoriale ændringer, og Eriks krav på Skåne kan Lætus bruge til at demonstrere hans helt urealistiske grådighed.

Men emnet var alvorligt nok, et af de centrale emner i det svensk-danske spændingsforhold. Det fremgår tydeligt til sidst i *Res Danicæ*, i ellefte bog. På dette tidspunkt har vi altså hørt om Syvårskrigen og derpå om det kongelige bryllup. Den ellefte og sidste bog indleder Lætus med at gøre status over forholdet mellem Danmark og Sverige gennem tiderne. At han således vender tilbage til dette emne i sin afrunding af værket, er et klart udtryk for at det har været et udgangspunkt for hele *Res Danicæ*.

På disse sider formulerer Lætus i oversigtens form hvad man vel nok kan kalde det officielle danske syn, i 1570erne, på det omtumlede naboland. Udgangspunktet er Syvårskrigen – og her skal der ikke herske tvivl hverken om hvem der begyndte eller hvor Skåne hører hjemme. Men på den anden side omtales Sverige med stor respekt. Passagen kan parafraseres således: "Sveriges grund til at begynde krigen var en urimelig og absurd ide om at gøre Skåne svensk. Det er imidlertid udelukket at Danmark og Sverige nogensinde kan blive genforenet. Danskerne har aldrig ladet sig undertvinge af svenskerne. De har af og til måttet se sig besejret – oftest med list, en enkelt gang, nemlig i Bråvallaslaget, i åben kamp – men aldrig med længerevarende følger. Og Danmark har ofte besejret Sverige, men hvad blev der egentlig opnået? Svenskerne er et frihedelskende folk der ikke finder sig i fremmed herredømme. Stor gavn for begge parter kan følge af at de står sammen som to selvstændige folk."

Og så fortsætter Lætus med en skarp fordømmelse af dårlige rådgivere – et ekko af hans fremstilling af Syvårskrigen tidligere, hvor nemlig lederen af de tyske lejetropper (engageret af Danmark), Günther von Schwartzburg, får en hård medfart. Han var, ser det ud til, en slags officiel dansk syndebuk for krigens fejltagelser. Og i denne sammenhæng, hvor Lætus jo er ude på at skubbe så meget skyld som muligt væk fra både Danmark og Sverige, er det yderst belejligt at kunne rette så mange bebrejdelser som muligt mod de dårlige rådgivere.

Lætus går, som man kan se, en tydelig balancegang. Han gør Danmarks uskyld og dermed Sveriges skyld i krigsudbruddet klart, samtidig med at han eftertrykkeligt hylder nabolandet for dets høje moral og frihedsglæde. Han afviser Johannes Magnus' påstande om danske ugerninger gennem

tiderne og får i stedet lidt forsigtigere antydning af de talrige danske triumfer over Sverige.

Som sagt kan der ikke være tvivl om at hans *Res Danicæ* er skrevet under indtryk af såvel Syvårskrigen som af Johannes Magnus' historie. Som nationalt epos på latin, med Vergils *Æneide*, det romerske epos *par excellence*, som erklæret forbillede, var *Res Danicæ* litterært set et lige så ambitiøst værk som det svenske historieværk. Og som sagt mener jeg ikke der kan være tvivl om at dette koncept var undfanget i forståelse med, eller efter ordre fra, medlemmer af den danske regering.

Det er interessant at konstatere at det lykkedes Lætus på sandsynligvis ganske kort tid at strikke en latinsk danmarkshistorie sammen på vers. For i denne periode, sidste halvdel af 1500-tallet, arbejdede en række historikere efter hinanden på at skrive en latinsk danmarkshistorie i prosa. Lætus' effektivitet hænger givetvis sammen med de langt friere tøjler den poetiske form gav ham. *Res Danicæ* er ganske uegalt i sin stoffordeling. Næsten halvdelen handler om det kongelige bryllup i 1572, som vi så, og perioden fra kong Dan til et stykke ind i 1530'ernes Grevefejde klares i løbet af en enkelt bog, nemlig den fjerde. Dertil kommer at digtet er fuldt af lange digressioner, fx om alkoholens sørgelige virkninger.

Res Danicæ gjorde det ikke ud for den ønskede prosahistorie, men det opfyldte en række andre funktioner, som jeg allerede har nævnt: Digtet satte tingene på plads om Syvårskrigen, leverede svar på Johannes Magnus, og var en hyldest til kongen der blev gift kort efter krigen. Kongens ægteskab og krigens afslutning kan Lætus skildre som to sider af samme sag, så brylluppet bliver et symbol på de nye lyse tider. Også i den forbindelse er der et emne Lætus får sat på plads – nemlig at de teologiske professorer, deriblandt ham selv, sagde god for at kongen kunne gifte sig med sin kusine. En stor del af digtets ottende bog handler om deres debat. En yderligere funktion, som jeg heller ikke er gået ind på her, er *Res Danicæ* som Danmarksbeskrivelse, en idyllisk beskrivelse af stændersamfundet.

Alt tyder på at Lætus levede op til de krav der blev stillet til ham. Den generøse belønning han modtog for *Res Danicæ* – som satte ham i stand til at købe sit hus over for Frue Kirke – taler så afgjort for at kongen har været tilfreds med hans indsats.

Res Danicæ var, som jeg har forsøgt at argumentere for her, et bestillingsarbejde, resultatet af en aftale mellem Lætus og Frederik II (eller en repræsentant for kongen, f.eks. kansleren) . På baggrund af en fremstilling af Danmarks historie med særlig vægt på det dansk-svenske naboskab gennem tiderne, skulle digtet give den danske version af Syvårskrigens forløb – og samtidig lade kongens bryllup i 1572 stå som symbol på Danmarks trivsel efter krigen.

Digtet havde altså et aktuelt politisk budskab i midten af 1570'erne. Men det blev også læst i de følgende generationer af danske digtere og historikere. Knap 30 år senere forfattede den skånske latindigter Herman Chytræus et langt heksameterdigt om Danmarks historie, inddelt i ti bøger.

Genremæssigt lægger det sig tæt op ad Lætus' *Res Danicæ*. Chytræus gør da også fra begyndelsen klart at *Res Danicæ* er hans forbillede, men han markerer også en vis distance: I modsætning til sine store forgængere, Saxo og Lætus, vil han holde sig til Danmarks historie efter kristendommens komme, erklærer han.⁹ Lætus' digt blev desuden brugt af nogle de historikere der arbejdede med den nationale historie i første halvdel 1600-tallet. Således refererer Johannes Pontanus til *Res Danicæ* i sin store prosa-danmarkshistorie fra 1631, *Rerum Danicarum historia*, i forbindelse med Valdemar Sejrs og Valdemar Atterdag.

Det centrale emne i *Res Danicæ*, nemlig det spændte forhold mellem Danmark og Sverige, var stadig højaktuelt 100 år senere. Da var magtforholdet ganske vist vendt om: Sverige stod nu som den absolutte stormagt i Skandinavien, og Danmark havde måttet afstå Skånelandene og Gotland til nabolandet. Men i 1676 erklærede Christian V krig mod Sverige i den hensigt at genvinde de tabte områder. Det lykkedes som bekendt ikke, og krigen, den såkaldte Skånske Krig, sluttede uden territoriale forandringer i 1679. Den bød imidlertid i sin tidlige fase på en del danske succes'er, og det var bedrifter der gav genlyd litterært. Thomas Kingo skrev flere hyldestdigte til Christian V i denne anledning, og i et af dem - der handler om tilbageerobringen af Gotland - sørger han for at sætte begivenheden ind i et langt historisk perspektiv helt tilbage til cimbrerne og endda til Noah og syndfloden. Kingo henter legitimationen for de omstridte områders danske tilhørsforhold i den urgamle historie. Det er ganske i tråd med *Res Danicæ* og givetvis direkte inspireret af Lætus' digt.¹⁰

Litteraturliste

- Erik XIV (ed.) 2003, *Oratio de iniusto bello regis Daniæ anno 1563 contra regem Sueciæ Ericum 14 gesto*. Edited with introduction, translation, and commentary by Magnus Karlsson, Stockholm. (*Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Latina Stockholmiensia XLIX*).
- Ilsøe, Harald 1972, "Omkring Hans Svanings Refutatio og Chronicon Ioannis", *Historisk Tidsskrift* 12. rk, 6, 21-58.
- Jensen, Frede P. 1982, *Danmarks konflikt med Sverige 1563-1570*, København. (Skrifter udgivet af Det Historiske Institut ved Københavns Universitet, bind XII).
- Laursen, L. 1905-12, *Danmark-Norges Traktater 1523-1750*, København.

⁹ Chytræus' *Res Danicæ* blev aldrig trykt, men det er bevaret i et håndskrift dateret 1598, som befinder sig i Stockholm (Det Kungliga Biblioteket, K 43).

¹⁰ Jeg takker Peter Brask for at have gjort mig opmærksom på Kingos digt, Anhang til Christian Vs første Ledings-Tog, fra 1677. Det er trykt i Kingos *Samlede Skrifter* II, 43-80. Af kommentaren (*Samlede Skrifter* VIa) fremgår det at Kingo ikke alene har benyttet Erasmus Lætus' *Res Danicæ* indholdsmæssigt men også stilistisk (med henvisning til en artikel af F. J. Billeskov Jansen i *Acta philologica scandinavica*, X, 1935). Se også *Dansk Litteraturhistorie* 3 (1983), s. 75-76.

- Lætus, Erasmus 1574, *Rerum Danicarum libri undecim*, Frankfurt am Main. (Varianttitel: Res Danicæ).
- Lætus, Erasmus ed. 1992, *Erasmus Lætus' skrift om Christian IVs fødsel og dåb (1577)*. Udgivet og oversat af Karen Skovgaard-Petersen & Peter Zeeberg, København.
- Magnus, Johannes 1554, *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus*, Rom. (2. udg. Basel 1558).
- Rørdam, H.F. 1869-1877, *Kjøbenhavns Universitets historie I-IV*, København.
- Skovgaard-Petersen, Karen 2002, *Historiography at the Court of Christian IV. Studies in the Latin histories of Denmark by Johannes Pontanus and Johannes Meursius*, København.
- Svaning, Hans 1561, *Refutatio calumniarum cuiusdam Ioannis Magni ... huic accessit Chronicon sive Historia Ioannis Regis Danicæ*. Uden trykkested. (Udgivet under pseudonymet Petrus Parvus Rosefontanus og med trykkeåret 1560).